

رابطه سبک‌های دلبستگی و تاب‌آوری با میانجیگری

سرسختی در دانشجویان

زهرا نقش

استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

شکرانه رهبری

کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مطهره وکیلی (نویسنده مسئول)

کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی نقش واسطه‌ای سرسختی در رابطه میان سبک‌های دلبستگی و تاب‌آوری در دانشجویان صورت پذیرفت. روش پژوهش، توصیفی و در چارچوب طرح همبستگی تحلیل مسیر بود. جامعه مورد مطالعه پژوهش شامل کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی رشته‌های راهنمایی و مشاوره و روانشناسی دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، علامه طباطبائی و الزهرا(س) در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود. نمونه مورد مطالعه ۲۰۵ نفر از این دانشجویان (۱۷۵ دختر و ۳۰ پسر) بودند که به روش نمونه‌گیری در دسترس برگزیده شدند و به پرسشنامه سبک دلبستگی کولینز و رید (۱۹۹۰)، تاب‌آوری کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) و سرسختی روانشناختی کوباسا (۱۹۸۲) پاسخ دادند. داده‌ها در طرح همبستگی تحلیل مسیر پردازش گردید. یافته‌ها نشان داد که مدل مدنظر برازش مناسبی با داده‌های گردآوری شده دارد و سرسختی در بین دلبستگی ایمن و تاب‌آوری و همچنین

دلبستگی اضطرابی و تاب‌آوری نقش واسطه‌ای معنادار دارد اما معناداری سرسختی بین دلبستگی اجتنابی و تاب‌آوری تایید نشد.

کلید واژه‌ها: سرسختی ، سبک‌های دلبستگی، تاب‌آوری، دانشجویان

The Relationship between Attachment Styles and Resilience in Students: The Mediating Role of Hardiness

Abstract

The purpose of the current study was to investigate the mediating role of hardiness in the relationship between attachment styles and resilience. The method of this study was descriptive and in the framework of correlation of study of the path analysis. The population was all undergraduate students studying Guidance and counseling and psychology at university of Tehran, Shahid Beheshti, Alameh Tabatabai and Alzahra Universities in the school year 2020-2021. The Sample was selected by convenient sampling method and 205 students (175 female- 30 males) were selected. The participants responded to the Attachment Styles questionnaire (Collins and Reed, 1990), the Resilience Scale (Connor and Davidson, 2003) and the Hardiness questionnaire (Kobasa, 1982). The data was analyzed through a path analysis correlation and showed a favorable fit of the pattern of the relationship according to the collected data. Results showed the favorable fit of the pattern and the hardiness has a significant mediating role in the relationship between secure attachment style and resilience and also anxious attachment style and resilience but the significance of the mediating role of hardiness in the relationship between avoidant attachment style and resilience was not confirmed.

Key words: Hardiness, Attachment style, Resilience, student

مقدمه

روانشناسی مثبت‌نگر، با تاکید بر فضیلت‌ها و ویژگی‌های مثبت افراد، به بیان عواملی پرداخته است که در شرایط دشوار به بهبود سلامت روان کمک می‌کند. روانشناسی مثبت تاکید زیادی بر توانمندی‌های افراد دارد. یکی از توانمندی‌های تاکید شده در روانشناسی مثبت، تاب‌آوری^۱ است (اگلمن و ارول^۲، ۲۰۱۵). تاب‌آوری به معنای توانایی تحمل، سازگاری با بحران‌های زندگی و غلبه بر آن‌ها است. تاب‌آوری مقاومت منفعل در برابر آسیب‌ها نیست، درواقع فرد تاب‌آور، مشارکت‌کننده پویا و سازنده محیط پیرامونی خود است (کانر و دیویدسون^۳، ۲۰۰۳).

پژوهش‌های تاب‌آوری نشان می‌دهند که خانواده‌ها و مدارس می‌توانند به محیطی آفرینش‌گر برای ایجاد تاب‌آوری در کودک امروز و بزرگسال فردا تبدیل شوند (کردمیرزا نیکوزاده، ۱۳۹۲). بالبی و اینزورث (۱۹۸۷) بیان کردند که تاب‌آوری نتیجه ایمن بودن دلبستگی است زیرا نوزاد با کمک دلبستگی به عنوان پایگاهی ایمن، در جهت اکتشاف محیط خود گام برمی‌دارد و در صورتی که نیاز به آرامش و آسودگی داشته باشد، والدین در دسترس او هستند (به نقل از تراویس و کومبوس-ارم^۴، ۲۰۰۷). آت وول^۵ (۲۰۰۶) خاطر نشان می‌سازد که دلبستگی ایمن، یک عامل مهم در کمینه‌کردن شرایط بحرانی و بیشینه‌کردن مقدار تاب‌آوری در افراد نیازمند به کمک است زیرا افراد ایمن، رویدادهای استرس‌زا را کمتر تهدیدکننده ارزیابی می‌کنند. پورکرد، میردریکوند و کرمی^۶ (۲۰۲۰) در پژوهش خود نشان دادند که سبک دلبستگی ایمن با تاب‌آوری دانش‌آموزان رابطه معناداری دارد. نتایج پژوهش باسال^۷ و همکاران (۲۰۲۰) نیز نشان داد که بیماران مبتلا به سرطان با تاب‌آوری بیشتر، به

¹ resilience² Oglman & Erol³ Connor & Davidson⁴ Travis & Combos-Orme⁵ Atwool⁶ Pourkord, Mirderikvand & Karami⁷ Basal

میزان بیشتری از سبک دلبستگی ایمن برخوردار بودند. همچنین، یافته‌های پژوهش رزاقی، حسینی‌فر، زادیونس، معرفت‌اجرلو و بابائی حفظ‌آباد (۱۳۹۸) نشان داد بین سبک دلبستگی ایمن و تاب‌آوری رابطه مثبت و معنادار، بین سبک دلبستگی اجتنابی و تاب‌آوری رابطه منفی و معنادار و میان سبک دلبستگی اضطرابی و تاب‌آوری رابطه‌ای معنادار وجود ندارد.

سعادت، اعتمادی و نیلفروشان (۱۳۹۴) در پژوهش خود علاوه بر تایید این نتایج نشان دادند که بین تاب‌آوری و سبک دلبستگی دوسوگرا-اضطرابی^۱ رابطه‌ی منفی و معناداری وجود دارد. باتوجه به پژوهش‌های صورت گرفته در داخل و خارج از کشور می‌توان گفت که یکی از متغیرهای محیطی موثر بر تاب‌آوری، عوامل مربوط به خانواده است، عوامل خانوادگی مانند شیوه‌های ارتباطی، سبک‌های دلبستگی و روش‌های فرزندپذیری از طریق فرآیندها و مکانیزم‌های شناختی و هیجانی منجر به پیامدهای مثبتی همچون تاب‌آوری می‌شوند (البرزی، خوشبخت، گلزار و صبری، ۱۳۹۴). به اعتقاد گلدبرگ^۲ (۱۹۹۱) سبک دلبستگی شامل مولفه‌های اجتماعی (ارتباطات اجتماعی)، هیجانی (پیوندهای هیجانی با دیگران)، شناختی (مدل‌های درون‌کاری^۳) و رفتاری (پاسخ‌های رفتاری در چهارچوب روابط اجتماعی) است و ماهیت تعامل این مولفه‌ها، روند تحول کودک را تعیین می‌کند (سادوک، سادوک و روئیز^۴، ۲۰۱۵). سبک دلبستگی که توسط بالبی، اینزورث، بلهار، واترز و وال^۵ (۱۹۸۷) معرفی شد شامل سه سبک دلبستگی ایمن، اجتنابی و دوسوگرا در کودکی می‌باشد (به نقل از برترتون^۶، ۱۹۹۲). هازن و شاور^۷ (۱۹۸۷) براساس نظریه بالبی، سه نوع دلبستگی را تعریف می‌کنند: سبک دلبستگی ایمن مبین افرادی است که به راحتی می‌توانند با دیگران رابطه برقرار کنند و برای دریافت حمایت دیگران از خود تمایل نشان می‌دهند. کسانی که سبک دلبستگی ایمن دارند، تصور مثبتی از خود داشته و از دیگران نیز توقعات و انتظارات معقول و مثبتی دارند. سبک دلبستگی مضطرب دوسوگرا نمایانگر افرادی است که تمایل زیادی به برقراری ارتباط صمیمانه با دیگران دارند اما در عین حال نگران آن هستند که مورد پذیرش

¹ Anxious- Ambivalent Attachment style

² Goldberg

³ Internal working models

⁴ Sadok, Sadok& Ruiz

⁵ Ainsworth, Blehar, Waters&Wall

⁶ Bretherton

⁷ Hazan& Shaver

قرار نگیرند. آنها در صورتی احساس خوب نسبت به خود خواهند داشت که دیگران آنها را بپذیرند. سبک دلبستگی اجتنابی نشان دهنده افرادی است که برای آنها مسئله مهم اتکا به خویشتن است و زمانی که احتمال طردشدن از سوی دیگران می‌رود، این افراد می‌کوشند نیاز به دلبستگی را انکار کرده و تصویر مثبت خود را حفظ کنند. اشخاص دارای سبک دلبستگی اجتنابی، تصویر منفی از دیگران دارند.

سخت‌رویی^۱، که از دیگر متغیرهای مرتبط با تاب‌آوری می‌باشد، به معنای توانایی سازگاری آسان با تغییرات غیرمنتظره همراه با درک هدف در زندگی روزانه و کنترل شخصی بر آنچه در زندگی روی می‌دهد است. فرد جسور، اثرات موقعیت فشارزای روانی را از طریق جمع‌آوری اطلاعات، اعمال قاطع و یادگیری از تجربه تعدیل می‌کند. (فرهنگ روان‌شناسی انجمن روان‌شناسی آمریکا^۲، ۱۳۹۱) مدی^۳ نیز (۲۰۰۲) سخت‌رویی را راهی به سوی تاب‌آوری در شرایط استرس‌زا می‌داند. سخت‌رویی ویژگی است که قابل رشد بوده و می‌تواند به منظور افزایش تاب‌آوری افراد در شرایط استرس‌زا به کارگرفته شود (لوتانز، وگلگسانگ و لستر^۴، ۲۰۰۶). این مفهوم از سه مولفه یا نگرش تحت عنوان تعهد^۵، کنترل^۶، و مبارزه‌جویی^۷ تشکیل شده است. فارغ از آنکه شرایط تا چه حد سخت باشد، مبارزه‌جویی به فرد کمک می‌کند ماهیت پر استرس زندگی را درک کند و دریابد که می‌توان از شکست‌ها بیش از پیروزی‌ها درس گرفت و احساس رضایت زمانی حاصل می‌شود که بتواند استرس‌ها را تبدیل به فرصتی برای رشد نماید؛ تعهد باعث می‌شود تا همچنان در برابر حوادث ناگوار پایداری نماید و شامل این باور اساسی است که جدا از آنکه زندگی چقدر سخت است، مهم عدم کناره‌گیری و ایستادگی در برابر حوادث پیش آمده است و مولفه کنترل به فرد کمک می‌کند شرایط طاقت‌فرسا را

¹ Hardiness

² APA Dictionary of Psychology

³ Maddi

⁴ Luthans, Vogelgesang., & Lester

⁵ Commitment

⁶ Control

⁷ Challenge

به نفع خود تغییر دهد و استرس‌ها را از فجایع بالقوه به فرصتی برای رشد تبدیل کند (مدی، ۲۰۱۳، ترجمه سیاه‌پوشها، ۱۳۹۵).

صالحیان و سروری^۱ (۲۰۲۱)، سبزمش‌جعفری، امرائی و حسن‌زاده (۱۴۰۰)، میرزاحمدی، محسن‌زاده و عارفی (۱۳۹۵) و رستمی، احمدیان، یوسفی و گرگین (۱۳۹۴) در پژوهش‌های خود به این نتیجه رسیدند که بین سخت‌رویی روان‌شناختی و تاب‌آوری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. خوشابا^۲ و مدی (۱۹۹۹) و مدی (۲۰۰۲) معتقد بودند سخت‌رویی را می‌توان آموزش داد، از این رو بهتر است یادگیری در آغاز زندگی از طریق تعامل با والدین و دیگر مربیان شکل بگیرد. آنچه به طور خاص در یادگیری سخت‌رویی مهم است، حمایت والدین و مربیان برای مشارکت در غلبه بر مشکلات، تعامل اجتماعی حمایت‌گرایانه و خود-مراقبتی بهینه است. بیگم‌موسوی، نعلبندیان‌ابهر و ایوبلو (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین سخت‌رویی روان‌شناختی و سبک دلبستگی ایمن رابطه مثبت و معنادار و بین سخت‌رویی روان‌شناختی با سبک‌های دلبستگی اجتنابی و دوسوگرا، رابطه‌ای منفی و معنادار وجود دارد. همچنین کلی^۳ (۲۰۱۶) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که عوامل حفاظتی مانند سبک‌های دلبستگی ایمن به طور مثبتی با سخت‌رویی ارتباط دارند. در نتیجه باتوجه به خلا پژوهشی حاضر، هدف این پژوهش، بررسی رابطه‌ی سبک‌های دلبستگی و تاب‌آوری با میانجیگری سخت‌رویی می‌باشد.

روش

با در نظر گرفتن هدف تحقیق، که بررسی الگوی علی روابط بین سبک دلبستگی، تاب‌آوری و سرسختی در بین دانشجویان دوره‌ی کارشناسی در شهر تهران می‌باشد، روش تحقیق همبستگی و از نوع تحلیل مسیر بوده و جامعه آماری نیز شامل کلیه دانشجویان دوره‌ی کارشناسی رشته‌ی روانشناسی و مشاوره در سال تحصیلی ۹۸ - ۹۷ می‌باشد. از میان آنها ۲۰۵ نفر از هر دو جنس (۱۷۵ دختر و ۳۰ پسر) به روش نمونه‌گیری تصادفی و باتوجه به

¹ Salehian & Sarvari

³ Kelly

² Khobasha

جدول مورگان انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دادند. لازم به ذکر است که نمونه‌های مورد نظر فاقد مشکل رفتاری بودند.

مقیاس سبک دلبستگی: پرسشنامه سبک دلبستگی بزرگسال کولینز و رید: (RASS): این پرسشنامه توسط کولینز و رید در سال ۱۹۹۰ انتشار یافت که شامل ۱۸ سوال در سه بعد وابستگی، نزدیکی و اضطراب است. این پرسشنامه یک مقیاس خودگزارشی است و هر گویه با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت سنجیده می‌شود. بعد وابستگی، به میزان اعتماد آزمودنی‌ها به دیگران؛ بعد نزدیکی به میزان آرامش فرد در رابطه با دیگران و نزدیکی و صمیمیت هیجانی و در نهایت بعد اضطراب به ترس از داشتن ارتباط اشاره می‌کند. (مالینکرودت و همکاران، ۱۹۹۵، به نقل از پاکدامن، ۱۳۸۰). کولینز و رید (۱۹۹۰) بر پایه توصیف‌هایی که در پرسشنامه سبک دلبستگی بزرگسال هازان و شیور در مورد سه سبک اصلی دلبستگی وجود داشت مواد پرسشنامه خود را تدارک دیده‌اند. زیرمقیاس اضطراب با دلبستگی اضطرابی - دوسوگرا مطابقت دارد و زیرمقیاس نزدیک بودن یک بعد دوقطبی است که توصیف‌های ایمن و اجتنابی را در مقابل هم قرار می‌دهد. بنابراین نزدیک بودن در تطابق با دلبستگی ایمن می‌باشد و زیرمقیاس وابستگی را می‌توان تقریباً عکس دلبستگی اجتنابی قرار داد. کولینز و رید نشان دادند که زیرمقیاس‌های نزدیک بودن، وابستگی و اضطراب در سه نمونه از دانشجویان در فاصله زمانی ۲ ماه و حتی در طول ۸ ماه پایدار ماندند و میزان آلفای کرونباخ آن در تمامی موارد مساوی یا بیش از ۰/۸۰ است، پس می‌توان گفت آزمون اعتبار بالایی دارد. از سوی دیگر در پژوهش پاکدامن (۱۳۸۰) میزان اعتبار آزمون با استفاده از آزمون مجدد به صورت همبستگی بین این دو اجرا مشخص شده‌است. این پرسشنامه در مورد ۱۰۰ دختر و پسر کلاس دوم دبیرستان که طور تصادفی انتخاب شده بودند اجرا گردید. نتایج حاصل از دوبار اجرای این پرسشنامه با فاصله زمانی یک ماه از یکدیگر بیانگر این بود که این آزمون در سطح ۰/۹۵ دارای اعتبار است. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۴ بود.

¹ -Mallinckrodet

پرسشنامه تاب‌آوری: برای سنجش میزان تاب‌آوری در افراد از مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون (۲۰۰۳) استفاده شد. این پرسشنامه (CD-RISC) دارای ۲۵ سوال بوده و هدف آن سنجش میزان تاب‌آوری است. طیف پاسخگویی آن از نوع لیکرت بوده و از ۰ تا ۴ نمره‌گذاری می‌شود. برای به دست آوردن امتیاز کلی پرسشنامه مجموع امتیازات همه سوالات با هم جمع می‌شود. هرچه این امتیاز بالاتر باشد بیانگر میزان تاب‌آوری بیشتر فرد است. نمره بالاتر از ۵۰ نشانگر افراد تاب‌آور خواهد بود. در پژوهش حقرنجبر و همکاران (۱۳۹۰) پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون ضریب آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت که آلفای ۰/۸۴ به دست آمد بنابراین این ابزار از پایایی خوبی برخوردار است. در پژوهش حاضر نیز، ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۱ به دست آمد.

پرسشنامه سرسختی: فرم کوتاه مقیاس سخت‌رویی توسط کوباسا، مدی و کاهن (۱۹۸۲) ساخته شد. این مقیاس یک پرسشنامه ۲۰ سوالی است که همانند فرم بلند ۵۰ سوالی، شامل خرده آزمون‌های چالش، تعهد و کنترل می‌باشد. سوالات این پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت ۴ تایی نمره‌گذاری می‌شوند و طیف نمرات از ۰ تا ۳ است. کوباسا و مدی (۱۹۹۲) این آزمون را دارای روایی سازه مناسب می‌دانند؛ بر اساس تحلیل مولفه‌های اصلی و چرخش واریمکس بعد از ۷ تکرار ۳ عامل استخراج شدند. این سه عامل ۵۰/۱۶ درصد کل واریانس آزمون را تبیین می‌کنند. پایایی این آزمون در پژوهش مک‌نیل، کوزما، استونز و هانا^۱ (۱۹۸۶) مورد تایید قرار گرفته است، به صورتی که پایایی زیرمقیاس‌های این پرسشنامه از ۰/۶۰ تا ۰/۷۰ برآورد شد. مطالعه زارع و امین‌پور (۱۳۹۰) در ایران نیز نشان‌دهنده همسانی درونی مناسب این پرسشنامه می‌باشد. آن‌ها برای مولفه تعهد ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۸۴، برای کنترل ۰/۸۲ و برای مبارزه‌جویی ۰/۷۵ برآورد نمودند. ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه برابر ۰/۸۹ به دست آمد.

یافته‌ها

در جدول ۱ شاخص‌های توصیفی متغیرها شامل میانگین، انحراف استاندارد، چولگی و کشیدگی ارائه شده‌اند. کلاین^۲ (۲۰۱۱) پیشنهاد می‌کند که در مدل‌یابی علی، توزیع متغیرها

¹ McNeil, Kozma, Stones., & Hannah

² - Kline

باید نرمال باشد. او پیشنهاد می‌کند که قدر مطلق چولگی و کشیدگی متغیرها به ترتیب نباید از ۳ و ۱۰ بیشتر باشد. با توجه به جدول شماره ۱ قدر مطلق چولگی و کشیدگی تمامی متغیرها کمتر از مقادیر مطرح شده توسط کلاین (۲۰۱۱) می‌باشد. بنابراین این پیش‌فرض مدل‌یابی علی یعنی نرمال بودن تک‌متغیری برقرار است. در جدول شماره ۲ ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش ارائه شده‌اند.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش (n=۲۰۵)

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
دل‌بستگی ایمن	2.1315	0.42208	-0.290	-0.147
دل‌بستگی اضطرابی	1.7516	0.90178	-0.023	-0.745
دل‌بستگی اجتنابی	2.2312	0.41331	-0.201	-0.050
سرسختی	1.7038	0.58225	-0.120	-0.448
تاب‌آوری	2.4812	0.54664	-0.140	-0.315

یکی از مهم‌ترین مفروضه‌های مدل بهنجار بودن داده‌ها است. در این پژوهش برای بررسی بهنجار بودن داده‌ها از ضریب کجی و ضریب کشیدگی استفاده شده‌است. مطابق مندرجات جدول ۱، ضریب کجی متغیرهای پژوهش کمتر از ۳+ و بیشتر از ۳- هستند و ضریب کشیدگی متغیرها نیز کوچکتر از ۱۰+ و بیشتر از ۱۰- می‌باشد که نشان‌دهنده بهنجار بودن متغیرها در پژوهش حاضر است.

جدول ۲: ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

شماره	متغیر	۱	۲	۳	۴
۱	دل‌بستگی ایمن	۱			
۲	دل‌بستگی اضطرابی	-۰/۲۷**	۱		
۳	دل‌بستگی اجتنابی	۰/۱۹**	-۰/۲۵**	۱	
۴	سرسختی	۰/۲۷**	-۰/۵۸**	-۰/۲۰*	۱
۵	تاب‌آوری	۰/۳۱**	-۰/۳۹**	-۰/۱۷*	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

با توجه به جدول شماره ۲، همبستگی همه ی متغیرها معنادار می‌باشد. از روش بیشینه احتمال برای آزمون الگوی نظری پژوهش و برازش آن با داده‌هایی که گردآوری شده است استفاده شد. استفاده از این روش نیازمند نرمال بودن چندمتغیره متغیرها می باشد. در این پژوهش برای بررسی نرمال بودن چندمتغیره از ضریب کشیدگی استاندارد شده مردیا^۱ استفاده شد. این ضریب، نرمال بودن داده ها را نشان داد. لازم به ذکر است که از نرم‌افزار لیزرل برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. در جدول شماره ۳، شاخص های برازش مطلق^۲، تطبیقی^۳ و مقتصد^۴ به تفکیک گزارش شده اند. در این پژوهش شاخص نیکویی برازش^۵ (GFI)، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته^۶ (AGFI) و ریشه میانگین مربعات باقیمانده استاندارد شده^۷ (SRMR) به عنوان شاخص های برازش مطلق، شاخص برازش تطبیقی^۸ (CFI)، شاخص برازش هنجار شده^۹ (NFI) و شاخص برازش هنجار نشده^{۱۰} (NNFI) به عنوان شاخص های برازش تطبیقی و مجذور خی بر درجه آزادی (X^2/df)، شاخص برازش ایجاز^{۱۱} (PNFI) و مجذور میانگین مربعات خطای تقریب^{۱۲} (RMSEA) به عنوان شاخص های برازش مقتصد در نظر گرفته شدند.

جدول ۳: شاخص‌های نیکویی برازش الگوی آزمون شده پژوهش

شاخص‌های برازش مطلق		
SRMR	AGFI	GFI
۰/۰۴	۰/۸۷	۰/۹۰
کمتر از ۰/۰۵	بیشتر از ۰/۸۰	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص‌های برازش تطبیقی		
NNFI	NFI	CFI

¹ - Mardia's normalized multivariate kurtosis value

² - Absolute

³ - Comparative

⁴ - Parsimonious

⁵ - Goodness of Fit Index

⁶ - Adjusted Goodness of Fit Index

⁷ - Standardized Root Mean Squared Residual

⁸ - Comparative Fit Index

⁹ - Normed Fit Index

¹⁰ - Non-Normed Fit Index

¹¹ - Parsimony Fit Index

¹² - Root Mean Square Error of Approximation

مقدار بدست آمده	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۰
حد قابل پذیرش	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص‌های برازش تعدیل یافته			
شاخص	X2/df	PNFI	RMSEA
مقدار بدست آمده	۲/۶۳	۰/۷۵	۰/۰۶
حد قابل پذیرش	کمتر از ۳	بیشتر از ۰/۶۰	کمتر از ۰/۰۸

در جدول ۳، مقادیر به دست آمده در پژوهش حاضر و حد قابل پذیرش هر یک از شاخص‌های برازش گزارش شده‌اند. با توجه به این جدول تمامی شاخص‌های برازش در حد مطلوبی قرار دارند و می‌توان نتیجه گرفت که مدل آزمون شده برازش مناسبی با داده‌های گردآوری شده دارد. در جدول شماره ۴ اثرات مستقیم، غیرمستقیم، کل و واریانس تبیین شده متغیرها گزارش شده‌اند.

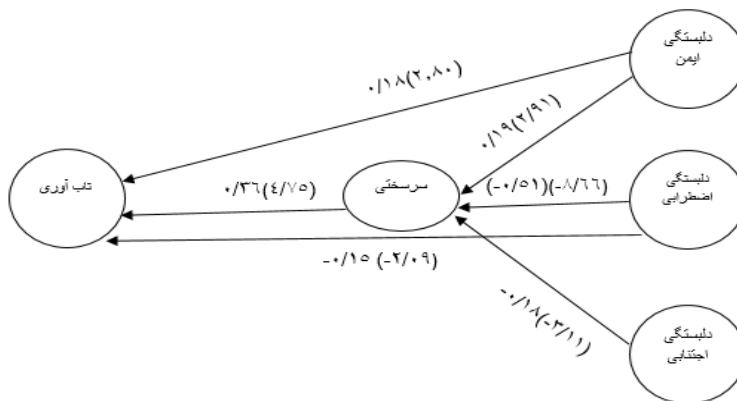
جدول ۴: اثرات مستقیم، غیرمستقیم، کل و واریانس تبیین شده متغیرها

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل	واریانس تبیین شده
به روی تاب‌آوری از				۰/۱۴
دلبستگی ایمن	۰/۱۸	۰/۰۷	۰/۲۵	
دلبستگی اضطرابی	-۰/۱۵	-۰/۱۸	-۰/۳۳	
دلبستگی اجتنابی	-۰/۱۱	-۰/۰۳	-۰/۱۴	
سرسختی	۰/۳۶	-	۰/۳۶	
به روی سرسختی از				۰/۱۱
دلبستگی ایمن	۰/۱۹	-	-۰/۱۹	
دلبستگی اضطرابی	-۰/۵۱	-	-۰/۵۱	
دلبستگی اجتنابی	-۰/۱۸	-	-۰/۱۸	

***p<0/001

با توجه به جدول ۴ اثر مستقیم دلبستگی ایمن بر تاب‌آوری (۰/۱۸) مثبت و معنادار، اثر مستقیم دلبستگی اضطرابی بر تاب‌آوری (-۰/۱۸) منفی و معنی‌دار است ولی اثر مستقیم دلبستگی اجتنابی بر تاب‌آوری (-۰/۱۱) معنادار نیست. و همچنین اثر مستقیم دلبستگی ایمن بر سرسختی (۰/۱۹) مثبت و معنادار، اثر مستقیم دلبستگی اضطرابی بر سرسختی

($-0/51$) منفی و معنی‌دار و اثر مستقیم دل‌بستگی اجتنابی بر سرسختی ($-0/18$) منفی و معنادار است. در بررسی اثرات غیر مستقیم و معنی‌داری آنها از آزمون سوپل استفاده شد که نتایج نشان داد که سرسختی در بین دل‌بستگی ایمن و تاب‌آوری ($0/07$) و همچنین دل‌بستگی اضطرابی و تاب‌آوری ($-0/18$) نقش واسطه‌ای معنادار دارد. ولی اثر غیر مستقیم دل‌بستگی اجتنابی بر تاب‌آوری معنادار نیست. با توجه به جدول ۴، متغیرهای پژوهش در مجموع ۱۴ درصد از تغییرات تاب‌آوری را تبیین می‌کنند. سبک‌های دل‌بستگی و سرسختی نیز ۱۱ درصد از تغییرات تاب‌آوری را تبیین می‌کنند. در شکل ۲، مدل آزمون شده پژوهش نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی آزمون شده پژوهش (مقادیر روی نمودار ضرایب تحلیل مسیر و مقادیر تی هستند).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش واسطه‌ای سرسختی بین سبک‌های دل‌بستگی و تاب‌آوری صورت گرفت. با توجه به پیشینه تحقیقاتی و به کمک نرم‌افزار لیزرل، مدل با واسطه‌ای سرسختی برازش گردید و میزان برازش مدل در حد مطلوب به دست آمد، به این معنا که داده‌های تجربی با مدل فرضی، برازش مناسبی دارد.

در این پژوهش اثر مستقیم سبک دلبستگی ایمن بر تاب‌آوری مثبت و معنی‌دار و اثر مستقیم سبک دلبستگی اضطرابی بر تاب‌آوری منفی و معنی‌دار به دست آمد که همسو با پژوهش البرزی، خوشبخت، گلزار و صبری (۱۳۹۴) است که نشان دادند دلبستگی اجتنابی پیش-بینی‌کننده منفی معنی‌دار تاب‌آوری و دلبستگی ایمن پیش‌بینی‌کننده مثبت معنی‌دار آن است. همچنین نتایج این پژوهش همسو با مطالعات محمودی، حسن زاده، فصیحی و اقبال (۱۳۹۲)؛ کنیسون و اسپونر^۱ (۲۰۲۰)، راسموسن و همکاران^۲ (۲۰۱۸)، پاسیار، موسوی و رضائی (۱۳۹۷)، و جنکینز (۲۰۱۶) است. همچنین سپتیانی^۳ (۲۰۲۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که نوجوانان با سبک دلبستگی ایمن، تاب‌آوری بالاتری در مقایسه با نوجوانان با سبک دلبستگی اضطرابی دارند. قهوه‌چی حسینی، شهیاد و پاکدامن^۴ (۲۰۲۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین سبک دلبستگی ایمن و تاب‌آوری رابطه‌ای معنادار و بین سبک دلبستگی دوسوگرا و تاب‌آوری رابطه منفی و معنادار وجود دارد. کودکانی که سبک دلبستگی ایمن دارند قادرند که جسارت به خرج دهند و در محیط‌شان به اکتشاف بپردازند و مسائل را به طور موثری حل و فصل کنند (آرند^۵، گوو^۶ و سروف^۷، ۱۹۷۹). تجربه‌های دوران کودکی نقش مهمی در تاب‌آوری افراد دارند. همان‌گونه که بالبی اعتقاد داشت، افرادی که پاسخ‌های مطلوبی در زمینه نیازهای فیزیکی و عاطفی دریافت می‌کنند، در مواجهه با شرایط ناگوار تاب‌آوری بیشتری دارند (فانیوف^۸، ۲۰۰۸). به نقل از کردمیرزا نیکوزاده، (۱۳۹۲). دلبستگی ایمن، مهارت‌های مقابله، احساس ارزش و شایستگی در فرد را تقویت می‌کند، اضطراب را کاهش می‌دهد و ظرفیت سازش با تنیدگی را افزایش می‌دهد (بشارت و شالچی، ۱۳۸۶). در تبیین نتایج حاضر می‌توان گفت که براساس نظریه دلبستگی، دلبستگی ایمن پایه‌ای برای ایجاد توانمندی‌ها و نقاط قوت انسان است. این ویژگی باعث تسهیل رشد ویژگی‌هایی است که تحت عنوان صفات روان‌شناختی مثبت جای می‌گیرند؛ صفاتی مثل

¹ Kennison, & spooner

² Rasmussen

³ Septiani

⁴ Ghahvehchi-Hosseini, Shahyad, &

Pakdaman

⁵ -Arend

⁶ -Gove

⁷ -Sroufe

⁸ -Phaneuf

تاب‌آوری، خوش‌بینی، امید، عواطف مثبت، خلاقیت، عشق و بخشش است (میکولینسر و شاور^۱، ۲۰۰۷ به نقل از کردمیرزا نیکوزاده، ۱۳۹۲). در واقع می‌توان گفت که دلبستگی ایمن امنیتی را به فرد می‌دهد که در سایه آن آگاهانه و با مدیریت هیجانات عمل کند و در شرایطی که اوضاع سخت و طاقت فرسا شود، به توانایی خود متکی باشد و باور داشته باشد که از آن عبور خواهد کرد.

یافته‌های دیگر این پژوهش معناداری مثبت اثر مستقیم دلبستگی ایمن بر سرسختی و معناداری منفی اثر مستقیم دلبستگی اضطرابی و اجتنابی بر سرسختی است که این نتایج همسو با پژوهش آزادیکتا (۱۳۸۹) و نریا، گاتمن، کونن، لوینوسکی، زاکین و دکل^۲ (۲۰۰۱) می‌باشد. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که به موازات اینکه کودکی مورد محبت مراقبت-کننده قرارگیرد و نیازهای او برآورده شود، حس اعتماد و ایمنی نسبت به مراقبت‌کننده به وجود می‌آید که این حس اعتماد هسته‌ی مرکزی فعالیت‌های اکتشافی در کودک است که در این شرایط مولفه‌های سرسختی بروز پیدا می‌کند (ویلسون^۳، ۲۰۰۱ به نقل از آزادیکتا، ۱۳۸۹). ناویانی (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که کسانی که دارای سبک دلبستگی ایمن هستند نسبت به محیط خود احساس تعهد می‌کنند و به جای گریز از مشکلات شغلی، خانوادگی و روابط بین‌فردی با آن‌ها روبه‌رو می‌شوند و بر ترس‌ها فائق می‌آیند و گرفتن تصمیم در موقعیت‌های پر استرس از ویژگی‌های آن‌هاست. سبک‌های دلبستگی و سخت‌رویی در سنین اولیه، زمانی که مراقبان کودک با او تعاملات معناداری برقرار می‌کنند، رشد پیدا می‌کنند (براون و دان، ۱۹۹۶). سبک دلبستگی ایمن در بزرگسالی باعث به وجود آمدن اعتماد، رفتارهای مثبت و قابل تکیه می‌شود که پایه‌هایی را برای سخت‌رویی بنا می‌نهد (واشیشته‌ها، ۲۰۱۴). البته باید متذکر شد که سرسختی روانشناختی چیزی فراتر از جمع سه مولفه تعهد، کنترل و مبارزه‌جویی است. انعطاف‌پذیری روانشناختی افراد سرسخت، صرفاً از تاثیر انفرادی این سه مولفه سرچشمه نمی‌گیرد، بلکه ناشی از شیوه‌ی

¹ -Mikulincer & Shaver

³ -Wilson

²Neria,Guttman,Koenen,Levinovsky,Zakin
,Dekel

مقابله‌ای خاصی است که با ترکیب پویای این مولفه همخوان است (پارکز و رندال^۱، ۱۹۸۸، به نقل از نریمانی، زاهد، ابوالقاسمی، محمودی، ۱۳۹۱). در نتیجه‌ی تحقیق چینکرینگ (۱۹۶۹) آمده‌است، دانش آموزشی که سبک‌های دلبستگی ناایمن دارند و یا وقفه-ای در رشدشان وجود دارد، به احتمال کمتری ویژگی‌های شخصیت سخت‌رو را در خود نشان می‌دهند و در برابر عوامل خطرزا در مدت زمان طولانی آسیب‌پذیرند؛ درحالی که دانش آموزان دارای سبک دلبستگی ایمن؛ در برابر اتفاقات ناگوار ایمنی دارند (به نقل از واشیشته‌ها، ۲۰۱۴). یک مراقب غیرمسئول یا دارای رفتار دوگانه و متناقض، عدم اعتماد ایجاد می‌کند و کودکانی که دوران نوزادی آموخته‌اند که به مراقبانشان اعتماد نکنند ممکن است از روابط دارای اعتماد متقابل در سراسر عمر اجتناب کنند (شافر، ۲۰۰۰؛ به نقل از آزاد یکتا، ۱۳۸۹). همچنین واشیشته‌ها (۲۰۱۴) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که ویژگی‌های مشترکی بین افرادی که سبک دلبستگی ایمن داشتند و سخت‌رو بودند، دیده می‌شود. به بیانی دیگر طبق یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت کودکانی که سبک دلبستگی ایمنی را تجربه کرده‌اند، زمانی که با چالشی روبه‌رو می‌شوند آن را به عنوان خطر در نظر نمی‌گیرند، در مقابل چالش‌ها ایستادگی دارند که این ویژگی‌ها مشابه با ویژگی افراد سخت‌رو می‌باشد.

نتیجه‌ی دیگر این پژوهش نقش واسطه‌ای معنادار سرسختی در بین دلبستگی ایمن و تاب‌آوری و همچنین دلبستگی اضطرابی و تاب‌آوری است که در این زمینه تاکنون پژوهش داخلی و خارجی صورت نگرفته‌است. سرسختی و تاب‌آوری از جمله متغیرهایی هستند که می‌توانند تنیدگی‌ها را در افراد کاهش دهند. انسان‌ها از لحاظ انعطاف‌پذیری و تحمل در برابر وقایع گوناگون یکسان عمل نمی‌کنند (سوری، حجازی و سوری نژاد ۱۳۹۳). یکی از مولفه‌های مهم که می‌تواند بر تاب‌آوری و سرسختی روانشناختی افراد تاثیر گذار باشد شکل‌گیری دلبستگی ایمن در کودکی است. براساس نتایج این پژوهش، پیشنهاد می‌شود دست‌اندرکاران جامعه و آموزش و پرورش، شرایطی را فراهم آورند تا مشاوران و معلمان به

¹ - Parkes & Rendall

ارائه‌ی آموزش‌هایی در زمینه تاب‌آوری و سخت‌رویی برای والدین و فرزندانشان بپردازند تا شاهد افزایش سخت‌رویی و تاب‌آوری و در نتیجه بهبود وضعیت سلامت روان در دانش‌آموزان و دانشجویان باشیم.

منابع

- البرزی، محبوبه؛ خوشبخت، فریبا؛ گلزار، حمیدرضا؛ صبری، مصطفی (۱۳۹۴). رابطه بین سبک‌های دلبستگی و تاب‌آوری: نقش واسطه‌ای هوش هیجانی. *مجله روان‌شناسی تحولی روان‌شناسان ایرانی*، ۱۱(۴۴)، ۴۳۶-۴۲۵.
- آزادیکتا، مهرناز (۱۳۸۹). بررسی رابطه ویژگی سخت‌رویی با سبک‌های دلبستگی در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر تهران. *مجله خانواده و پژوهش*، ۹، ۸۵-۱۰۰.
- بشارت، محمدعلی؛ شالچی، بهزاد (۱۳۸۶). سبک‌های دلبستگی و مقابله با تنیدگی. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، ۳(۱۱)، ۲۳۵-۲۲۵.
- بیگم‌موسوی، زهره؛ نعلبندیان‌ابهر، مریم؛ ایوبلو، زهرا؛ و یوسفیان، فاطمه (۱۴۰۰). نقش سبک‌های دلبستگی، انسجام خانواده و تبعیض جنسیتی ادراک‌شده در پیش‌بینی سخت‌رویی روان-شناختی در زنان دارای ازدواج با فاصله سنی معکوس. *رویش روان‌شناسی*، ۱۰(۱)، ۱۳۳-۱۴۴.
- پاسیار، سولماز؛ موسوی، سیدولی‌اله؛ رضائی، سجاد (۱۳۹۷). پیش‌بینی تاب‌آوری کودکان کار بر اساس راهبردهای کنارآمدن با تنیدگی و سبک‌های دلبستگی. *فصلنامه سلامت روان کودک*، ۵(۴)، ۱۲-۱.

- پاکدامن، شهلا (۱۳۸۰). بررسی ارتباط بین دلبستگی و جامعه‌طلبی در نوجوانی. پایان نامه دکترای روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- حقرنجبر، فرخ؛ کاکوند، علیرضا؛ برجعلی، احمد؛ برماس، حامد (۱۳۹۰). تاب‌آوری و کیفیت مادران دارای فرزندان کم‌توان ذهنی، نشریه علوم رفتاری، ۱(۱)، ۱۸۷-۱۷۷.
- رزاقی، عیسی؛ حسینی‌فر، جعفر؛ زادیونس، صیاد؛ معرفت اجرلو، مینا و بابائی حفظ‌آباد، سعید (۱۳۹۸). پیش‌بینی تاب‌آوری روان‌شناختی دانش‌آموزان بر اساس سبک‌های دلبستگی و حمایت اجتماعی. رویش روان‌شناسی، ۸(۷)، ۸۵-۶۶.
- رستمی، چنگیز؛ احمدیان، حمزه؛ یوسفی، فایق و گرگین، لیدا (۱۳۹۴). ارتباط بین سرسختی، تاب‌آوری و فرسودگی شغلی در بین بهورزان شبکه بهداشت و درمان شهرستان کامیاران. مجله روان‌شناسی و روان‌پزشکی شناخت، ۲(۲)، ۱-۱۲.
- زارع، حسین؛ امین‌پور، حسن (۱۳۹۰). آزمون‌های روان‌شناختی، تهران: انتشارات آبیژ.
- سادوک، ب؛ سادوک، و روئیز، پ. (۲۰۱۵). خلاصه روان‌پزشکی: علوم رفتاری/ روان‌پزشکی بالینی، تهران: انتشارات ارجمند
- سبزمش جعفری، سمیه؛ امرائی، کورش؛ و حسن‌زاده، نسرين (۱۴۰۰). اثربخشی آموزش تاب‌آوری خانواده بر سرسختی روان‌شناختی مادران دارای فرزند معلول جسمی-حرکتی. نشریه پژوهش توانبخشی در پرستاری، ۷(۴)، ۳۷-۲۹.
- سعادت، سجاده؛ اعتمادی، عذرا؛ نیلفروشان، پریرسا (۱۳۹۴). رابطه تاب‌آوری و سبک‌های دلبستگی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان. مجله پژوهش در آموزش علوم پزشکی، ۷(۴)، ۵۵-۴۶.
- سوری، حسین، حجازی، الهه و سوری نژاد، محسن. (۱۳۹۳). رابطه تاب‌آوری و بهزیستی روان‌شناختی: نقش واسطه‌ای خوشبینی. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی. ۲(۵۵). ۵-۱۵.
- کردمیرزا نیکوزاده، عزت‌اله (۱۳۹۲). تاب‌آوری (مفاهیم نظریه‌ها، مدل‌ها و کاربردها). تهران: انتشارات آبیژ.
- محمودی، قهرمان؛ حسن‌زاده، رمضان؛ فصیحی، رویا؛ اقبال، محمدرضا (۱۳۹۲). رابطه سبک دلبستگی و نارسایی هیجانی بر تاب‌آوری دانشجویان. فصلنامه نسیم تندرستی، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱(۱)، ۶۹-۶۴.
- مدی، سالواتور ار. سخت‌رویی (بهره‌گیری از شرایط استرس‌زا در جهت رشد تاب‌آوری). ترجمه: حمیده سادات سیاه‌پوشها (۱۳۹۵). تهران: نشر روان.

میرزاحمدی، زهرا؛ محسن‌زاده، فرشاد؛ و عارفی، مختار (۱۳۹۵). رابطه سبک‌های فرزندپروری و سرسختی روان‌شناختی با تاب‌آوری در دانش‌آموزان. فصلنامه خانواده و پژوهش، ۱۳(۴)، ۹۷-۱۲۰.

ناویانی، علیرضا (۱۳۹۳). بررسی رابطه سبک‌های دل‌بستگی ادراک‌شده و سبک‌های هویتی با سخت‌رویی در معتادان به مواد مخدر در استان گلستان. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی-ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.

نریمانی، محمد؛ زاهد، عادل؛ ابوالقاسمی، عباس؛ محمودی، حدیثه (۱۳۹۱). سرسختی در نوجوانان فاقد و واجد والدین. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۴)، ۲۲-۷.

فرهنگ توصیفی انجمن روانشناسی آمریکا (۲۰۰۶). مترجم: پرویز آزادفلاح، اصغر آقایی، حسن احدی و همکاران (۱۳۹۱). تهران: نشر ارس.

Arend, R., Gove, F. L., & Sroufe, L.A. (1979). Continuity of individual adaptation from infancy to kindergarten: A predicative study of ego-resiliency and curiosity in preschoolers. *Child Development*, 50, 950-959.

Atwool, N. (2006). Attachment and Resilience: Implications for Children in Care. *The Child Care in Practice Group*, 12(4), 315-330.

Basal, F., Onur, S., Yamac, D., Karacin, C., Zengin, G., Bilgetekin, İ., Demirci, U., & Oksuzoglu, B. (2020). Does a Secure Attachment Style Predict High Psychological Resilience in Patients With Cancer Receiving Chemotherapy?. *Cureus*, 12(10), e10954. <https://doi.org/10.7759/cureus.10954>

Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775.

Brown, J. R., Dunn, J. (1996). Continuities in emotion understanding from 3-6 yrs. *Child Development*, 67(3), 789-802.

Connor, K. M. & Davidson, J.R.T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Journal of Depression and anxiety*. 18, 76-82.

Ghahvechi- Hosseini, F., Shahyad, Sh., & Pakdaman, Sh. (2021). The role of Attachment, Family Cohesion, and adaptability in the Prediction of Resilience. *International Journal of Behavioral Sciences*, 15(1), 48-53.

- Goldberg, S. (1991). Recent developments in attachment theory and research. *Canadian Journal of psychiatry*, 36(3), 393-400.
- Hazan, C., & Shaver, R.P. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Jenkins, K.J. (2016). *The Relationship Between Resilience, Attachment, and Emotional coping styles*. Master of Science (MS) Thesis. Old Dominion University.
- Kelly, S. M. (2016). *The relationship among hardiness, attachment style, and Trauma among at-risk homeless adolescents*. Doctorate dissertation, Roosevelt university.
- Kennison, Sh.M., & Spooner, V.H. (2020). Childhood relationships with parents and attachment as predictors of resilience in young adults. *Journal of Family Studies*, 1-13.
doi.org/10.1080/13229400.2020.1861968
- Khoshaba, D.M., & Maddi, S. R. (1999). Early experiences in hardiness development. *Consulting psychology Journal: practice and Research*, 51(2), 106-116.
- Kobasa, S.C., Maddi, S.R., & Kahn, S. (1982). Hardiness and health: A prospective study. *Journal of personality and social psychology*, 42(1), 166-168.
- Luthans, F., Vogelgesang, G.R., & Lester, P.B. (2006). Developing the Psychological Capital of Resiliency. *Management Department Faculty Publications*, 152
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 543-562.
- Maddi, S. R. (2002). The story of hardiness: twenty years of theorizing, research, and practice. *Consulting psychology Journal*; 54(3): 173-185.
- McNeil, K., Kozma, A., Stones, M.J., & Hannah, E. (1986). Measurement of psychological hardiness in older adults. *Canadian Journal on Aging/La Revue canadienne du vieillissement*, 5(1), 43-48.
- Neria, Y., Guttman-Steinmetz, S., Koenen, K., Levinovsky, L., Zakin, G., & Dekel, R. (2001). Do attachment and hardiness relate to each other

- and to mental health in real-life stress? *Journal of social and personal Relationships*, 18(6):844-858.
- Ogelman, H. G, Erol, A. (2015). Examination of the prediciting effect of the resiliency levels of parents on the resiliency levels of preschool children, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 186, 461- 466.
- Pourkord, M., Mirderikvand, A., & karami, A. (2020). Predicting Resilience in students based on Happiness, Attachment Style, and Religious Attitude Health Spiritual Med Ethics. 7(2): 27-34.
- Rasmussen, P.D., Storebø, O. J., Løkkeholt, T., Voss, L. G., Shmueli-Goetz, Y., Bojesen, A. B., Simonsen, E., & Bilenberg, N. (2019). Attachment as a Core Feature of Resilience: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Psychological Reports*, 122(4), 1259–1296.
- Salehian, M.H., & sarvari, S. (2021). The relationship between psychological hardiness and resilience and its role in the actual well-being of mothers with handicapped children. *Journal of Psychopathology.*, 27: 163-169.
- Septiani, R. (2020). *Do the patterns of attachment affect resilience in adolescents? IJRP.*
- Travis, W . J. & Combos-Orme, T. (2007). Resilient parenting: overcoming poor parental bonding. *Journal of social work research*, 31, 1-28.
- Vaillant, G.E. (1994). Ego mechanisms of defense and personality psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(1), 52-54.
- Vaillant, G.E. (2000). Adaptive mental mechanisms. Their role in a positive psychology. *American Psychologist*, 55(1), 89-95.